

<Article>

Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres

Begoña Piqué Simón

Data de presentació: 14/09/2010

Data d'acceptació: 21/10/2010

Data de publicació: 12/01/2011

//Resum

La recerca formativa que es presenta a continuació s'ha dut a terme durant els cursos acadèmics 2008-2009 i 2009-2010, en l'àmbit de la formació de mestres, amb grups d'estudiants de primer i en el marc de les assignatures de Didàctica i Organització Educativa del nou grau d'Educació Infantil. Per dur-la a terme s'ha disposat de la col·laboració de mestres en actiu de l'etapa d'educació infantil de diferents escoles de Barcelona. Aquesta recerca ha facilitat la incorporació d'estratègies de pràctica reflexiva a partir de la participació directa dels estudiants en entorns d'aprenentatge propis de l'exercici docent: les aules d'educació infantil. La intervenció dels estudiants ha estat possible gràcies a l'organització i la planificació curricular de les escoles en diferents espais i ambients d'aprenentatge, que han permès un treball col·laboratiu entre mestres, estudiants i professorat. Els resultats d'aquesta recerca han estat la implementació de metodologies de formació de pràctica reflexiva (millora personal i professional), la relació entre l'ensenyament universitari i el món laboral (teoria i pràctica) i l'adquisició d'habilitats i competències dels estudiants i professionals (novells i experts), resultats que contribueixen a millorar l'acció docent a través de la participació conjunta de dos col·lectius: universitat i escola.

//Mots Clau

Recerca acció; formació de Mestres; pràctica reflexiva, innovació metodològica, treball col·laboratiu, universitat i escola.

// Referència recomanada

Piqué Simón, Begoña (2011). Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres [En línia] *REIRE, Revista d'Innovació i Recerca en Educació*, Vol. 4, núm. 1, 25-42. Accesible a: <http://www.raco.cat/index.php/REIRE>

// Dades de l'autora

Begoña Piqué Simón; Professora Titular de la Universitat de Barcelona, Departament de Didàctica i Organització Educativa, Barcelona, bpique@ub.edu

1. Justificació

La recerca en la formació de docents que es presenta respon a una iniciativa de col·laboració entre la Universitat de Barcelona i els centres d'educació infantil i primària al llarg dels cursos 2008 2009 i 2009 2010. La justificació i rellevància de la recerca prové de dues necessitats formatives i educatives concretes. En primer terme, des de l'àmbit universitari i de la formació inicial, la necessitat del professorat universitari de cercar noves metodologies per a la gestió de grups d'estudiants en formació, atenent els criteris pedagògics d'atenció, seguiment i avaluació del nou espai europeu d'educació superior (EEES). En segon terme, la sol·licitud de col·laboració en la formació permanent dels mestres de les escoles per a la incorporació de noves metodologies que responguin als objectius de l'educació del segle XXI.

La novetat d'aquesta iniciativa radica en el fet d'implementar estratègies de pràctica reflexiva portant a terme una metodologia de recerca acció (Lewin, Elliot, Stenhouse, Carr, Kemmis, Hargreaves), entesa com un bucle recursiu i retroactiu sobre quatre eixos clau: planificació, acció, reflexió i replantejament de noves propostes d'intervenció, en interrelació constant, a partir de la participació directa d'estudiants de primer curs de magisteri ¹ en entorns formatius propis de l'exercici docent, és a dir, a les aules. La intervenció dels estudiants ha estat possible gràcies a l'organització i planificació curricular de les escoles en diferents espais i ambients d'aprenentatge, que han fet viable un treball col·laboratiu entre mestres, estudiants i professorat.

La relació dels centres educatius amb l'àmbit universitari es justifica perquè ambdós col·lectius es complementen i per la novetat d'incorporar estudiants que assumeixin la tasca d'observadors crítics, que dinamitzin i, també, que reflexionin en moments concrets de la recerca, adquirint al mateix temps una preparació basada en el contacte directe amb l'escola i amb la motivació afegida de descobrir què és un centre educatiu des de l'inici del seu procés formatiu.

2. Objectius

Aquesta oportunitat de col·laboració entre la Universitat i l'escola permet obtenir solucions a dos reptes formatius i educatius plantejats des de diferents àmbits però amb una mateixa finalitat: «capacitar els futurs docents en formació dels recursos didàctics necessaris per a un exercici professional que garanteixi l'èxit en l'atenció educativa dels nens i nenes, a través del contacte directe amb l'escola i l'apropament a la pràctica docent». Es planteja l'oportunitat als estudiants d'aprendre a fer el que no saben fer fent-ho, en la línia que defensa Meirieu (1996): «*aprendre és fer quelcom que no se sap fer per aprendre a fer-ho*». Al mateix temps ofereix un espai concret de reflexió que afavoreix la implicació d'estudiants, professorat i mestres en un projecte comú.

En aquest sentit, la recerca té tres objectius generals:

¹ Estudiants del grau d'Educació Infantil i aules d'educació infantil.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

1. Incorporar noves metodologies docents per implementar els nous plans docents: agrupar de manera diversificada els estudiants, dur a terme l'avaluació continuada compartida i aplicar els aprenentatges a la pràctica professional.
2. Relacionar els aprenentatges teòrics amb l'exercici docent a l'escola, promovent el sentit crític, la presa de decisions i la pràctica reflexiva a través del treball en equip.
3. Assegurar l'adquisició de competències docents suficients que facilitin la inserció professional dels estudiants i l'actualització dels docents en actiu per donar resposta a les exigències de l'escola d'avui.

La participació d'ambdós col·lectius, universitat i escola, a través d'un treball col·laboratiu que afavoreixi el nivell d'implicació necessari per motivar els processos de formació inicial i de millora professional, es concep gràcies a la convergència de certs principis pedagògics.

3. Principis pedagògics compartits

Entre els principis pedagògics compartits es troba el fet de considerar el procés formatiu com la construcció del coneixement a través de la creació d'entorns d'aprenentatge que facilitin la cerca de significats i el plantejament d'interrogants, en què es donin la mà formadors, mestres i estudiants, i en què es faci accessible el desenvolupament de competències professionals a través del recorregut particular que fa cadascú en contrastar els seus coneixements en diferents processos d'interacció, d'anàlisi i de reflexió sobre la pràctica. En conclusió, que la formació en educació és un acte conjunt en el qual tots els que hi intervenen aprenen i milloren la qualitat de la seva acció.

3.1. La creació d'entorns òptims d'aprenentatge i de formació

En el desenvolupament d'aquesta recerca es considera de gran importància la definició de l'entorn d'aprenentatge com a interlocutor formatiu i educatiu. Entorns formatius en què hi ha i es desenvolupen les condicions favorables d'aprenentatge, que fan referència al que és propi dels processos educatius i involucren uns objectius, uns espais, uns temps, unes accions, i en què les vivències dels participants fan que aquests desenvolupin capacitats, competències, habilitats i valors.

Es comparteix una concepció que involucra l'estudiant i, per tant, involucra accions pedagògiques en les quals els que aprenen estan en condicions de reflexionar sobre la pròpia acció i sobre les accions dels altres, en relació amb el context. La gestió de nous espais formatius obre possibilitats motivadores per als estudiants, els aporta noves unitats d'anàlisi per al tractament de problemes escolars i, sobretot, els ofereix un marc conceptual amb el qual poden comprendre millor el fenomen educatiu i a partir del qual poden intervenir de manera més pertinent.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

3.2. L'aplicació d'estratègies formatives de pràctica reflexiva

El treball en grup de docents i estudiants fa possible aplicar estratègies de pràctica reflexiva en promoure la reflexió sobre l'experiència i l'acció compartides. Aquestes estratègies ofereixen una manera de concebre i d'actuar que respon a la nostra manera d'entendre la formació i la potencia, ja que té en compte la reflexió del subjecte en formació i el desenvolupament de competències professionals (Schön, 1987). La decisió sobre aquesta modalitat formativa s'adopta sota el convenciment que permet reflexionar prenent la pròpia experiència com a objecte d'anàlisi, reconstruir-la amb nous conceptes i a la vegada construir coneixements pràctics a partir de la reflexió sobre la pràctica d'aprendre —i d'ensenyar. Per tant, es renuncia al model formatiu en el qual l'aprenentatge s'adquireix per la recepció passiva d'un significat extern ja elaborat, perquè no es correspon amb l'exercici docent que necessita l'escola d'avui i els nens i nenes del segle XXI.

4. Metodologia

La metodologia utilitzada es fonamenta en la recerca acció (Lewin, Stenhouse, Elliot, Carr, Kemmin), amb els quatre eixos principals de treball: planificació, acció, reflexió i propostes d'intervenció, en interrelació constant i amb un desenvolupament en espiral, tenint com a objectiu la implementació d'estratègies de pràctica reflexiva com a element innovador en la formació inicial i permanent dels mestres. Cadascun d'aquests eixos implica una mirada retrospectiva i una intenció prospectiva que formen conjuntament una espiral autoreflexiva de coneixement i acció, a través de processos de retroalimentació entre la teoria i la pràctica que possibiliten la reflexió per millorar la pràctica educativa. Per això, l'equip d'investigadors i participants en aquesta recerca està format per professionals docents de l'àmbit universitari i no universitari, i també per subjectes en procés de formació, de manera que les situacions educatives poden analitzar-se des de diferents perspectives teòriques i professionals. Es pren l'opció d'aquesta metodologia de recerca educativa perquè té en compte la necessitat de la investigació, de l'acció i de la formació com a tres elements essencials per al desenvolupament professional, tal com manifesta Lewin (1946).

4.1. La planificació de la recerca: l'alternança entre la teoria i la pràctica

La planificació de la recerca per a la implementació d'estratègies de pràctica reflexiva es duu a terme en el marc de les assignatures de Didàctica i Organització Educativa del nou grau d'Educació Infantil. La gestió d'unes franges horàries àmplies permet que els estudiants assisteixin per torns a les escoles en l'horari de les assignatures i facilita la seva mobilitat. L'organització consisteix en la intervenció dels estudiants un dia a la setmana durant tres setmanes consecutives a les escoles, en l'horari específic de les sessions de classe, participant en els espais d'aprenentatge i tallers planificats pels equips docents corresponents. La quarta setmana és el grup de mestres qui assisteix a la sessió de classe

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

als espais de la Universitat per compartir, reflexionar i valorar les aportacions dutes a terme pels estudiants. En aquestes sessions a l'aulari de la Facultat es plantegen algunes de les temàtiques relacionades amb els continguts de les assignatures a través d'una presentació elaborada pels grups d'estudiants per, posteriorment, fer un debat obert amb intercanvi d'opinions i aportacions, entre mestres i estudiants, que fomenti la reflexió sobre la pràctica educativa i que aconseguixi ampliar i concretar coneixements. El contingut d'aquestes sessions es transfereix als equips docents respectius de les escoles, per compartir els coneixements adquirits i aportar propostes de canvi en la seva pràctica docent. Aquesta planificació es repeteix en cadascun dels semestres al llarg del curs acadèmic.

Al mateix temps es duen a terme sessions mensuals de tutories entre iguals, en les quals el grup d'estudiants intercanvia els aprenentatges adquirits, d'una banda fruit de la seva intervenció a les escoles i, de l'altra, de la seva participació en les sessions de classe. Això és així perquè cada estudiant fa un recorregut formatiu diferent (assistència a les escoles i a classe en els diferents dies de l'assignatura). Cada estudiant disposa d'un company o companya tutors del mateix grup classe amb qui comparteix i intercanvia els diferents aprenentatges obtinguts a través de les diverses activitats formatives previstes en el pla docent de les assignatures, i que es transmeten a partir de l'elaboració d'un diari d'aprenentatge.

A partir de la planificació inicial, en la qual s'estableix l'alternança entre la teoria i la pràctica a través del disseny de diferents espais i temps per a la intervenció educativa conjunta (professorat, estudiants i mestres), s'organitzen diferents moments d'anàlisi i de reflexió compartida que donen lloc a l'aprenentatge d'estratègies i recursos didàctics que assegurin una intervenció educativa de qualitat i atenta a la diversitat, de manera que es descobreix el valor que té la pràctica reflexiva en els processos de formació.

4.2. La posada en acció: les relacions entre la universitat i l'àmbit escolar

Els equips de les escoles valoren positivament la implicació d'agents actius de l'àmbit universitari en la pràctica educativa perquè té com a finalitat incorporar una aplicació real i concreta de noves metodologies didàctiques que afavoreixin l'atenció a la diversitat d'alumnes, donar resposta a les noves exigències socials i educatives dels nens i nenes que inicien la seva escolarització, i alhora propiciar processos d'actualització i millora professional.

Les escoles organitzen diferents espais d'aprenentatge (moviment, construccions, representació, experimentació, joc simbòlic, entre d'altres) en funció de les característiques dels alumnes d'educació infantil i de la planificació curricular corresponent a l'etapa educativa. Fan l'acollida als estudiants per informar-los prèviament de l'organització dels espais, els orienten en l'elecció de la tasca que han de dur a terme i els ajuden a resoldre els primers dubtes que els provoca la seva incorporació a l'escola.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

El disseny i la planificació dels diferents espais per part de les escoles es duu a terme en coherència amb les capacitats de l'etapa d'educació infantil (ser i actuar d'una manera cada vegada més autònoma, pensar i comunicar, descobrir i tenir iniciativa, conviure i habitar el món) i tenint en compte els diferents estils d'aprenentatge dels nens (lingüístic i verbal, lògic i matemàtic, espacial, corporal i quínestèsic, musical, naturalista, intrapersonal i interpersonal)².

Encara que els espais estiguin pensats per respondre a l'estimulació dels diferents aprenentatges i capacitats, s'ha d'entendre que no es treballa simplement un aspecte en cadascun i que aquesta estructura és un intent de sistematitzar i relacionar els objectius que es pretenen. Per altra banda, cal aclarir que aquesta metodologia es complementa amb altres activitats: projectes, tallers, racons de treball i grups interactius que incideixen en l'estimulació de totes les capacitats i tots els estils d'aprenentatge dels nens i nenes.

Els estudiants s'incorporen a l'organització i la planificació curricular de les escoles amb l'objectiu de compartir la tasca docent que es porta a terme a l'aula i als espais d'aprenentatge, participant en les activitats, intervenint-hi puntualment quan la situació ho requereix i enfocant la mirada cap als nuclis formatius establerts per ambdues parts (les relacions educatives, el rol de mestre, les característiques dels alumnes, el clima de l'aula, la planificació del procés d'ensenyament i aprenentatge, les metodologies i estratègies didàctiques, l'avaluació i l'ús de materials curriculars).

D'aquestes relacions sorgeixen els primers aprenentatges dels estudiants, fruit dels moments de reflexió conjunta durant la seva estada a l'escola, que donen lloc a la cerca i la construcció d'aprenentatges significatius, a qüestionar-se problemes i situacions de complexitat diversa, i a plantejar propostes de millora de la pràctica educativa i de la intervenció docent.

La identificació de significats per part dels estudiants en el seu procés d'aprenentatge a través de la pràctica reflexiva en els diferents escenaris formatius i en interacció amb mestres, col·legues, famílies, grups d'amistats i professorat, es refereix al model d'escola (oberta, participativa, acollidora, organitzada, innovadora), a la implicació de l'equip docent i la responsabilitat dels mestres (l'ambient de treball, la identitat del grup, els vincles afectius, el treball en equip, la inclusió de totes les aportacions, la diversificació estratègica i metodològica, la manera d'afrontar reptes, el PEC, la formació contínua), a la diversitat dels alumnes i les seves famílies (el respecte per les diferències, el reconeixement de valors culturals, la comunicació efectiva, la confiança en les possibilitats dels alumnes), a la importància de l'aprenentatge autònom (la responsabilitat, la col·laboració, el protagonisme, la presa de decisions, la reflexió, l'estructuració del llenguatge i del pensament), a les estratègies d'aula (l'ambientació, el clima favorable, els recursos tecnològics, la planificació, l'interès, el reforç positiu) i al valor de la comunitat com a recurs (els agents educatius i la coresponsabilitat).

² Estils d'aprenentatge relacionats amb les intel·ligències múltiples proposades per Gardner (1995).

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

Aquesta cerca de significats no queda exempta de dubtes i interrogants dels estudiants respecte dels diferents elements del procés d'ensenyament i aprenentatge, elements que els susciten interès i motivació. Algunes de les preguntes estan dirigides al tipus d'intervenció educativa amb els alumnes que plantegen situacions problemàtiques (els conflictes, el coneixement profund de la situació, la col·laboració i la decisió d'educar), a la planificació dels espais d'aprenentatge (els aspectes metodològics, el seguiment i l'avaluació dels aprenentatges, els espais per a la participació dels nens en el procés de planificació), a la coordinació de l'equip docent i el grau de compromís en l'aplicació dels criteris acordats (la col·laboració amb altres institucions i la responsabilitat de les autoritats educatives), a l'organització dels serveis i recursos de l'escola (el nombre de professionals, la incorporació d'alumnes, l'habilitació de nous espais, la presa de decisions curriculars i el disseny de projectes educatius) i als suports específics (la professionalitat i l'acció coordinada).

El procés de formació a través de la pràctica reflexiva fa possible que els estudiants siguin capaços de prendre decisions sobre l'acció i la pràctica docent i sobre el seu propi procés formatiu, i que proposin millores sobre aquests temes. En són un exemple les que fan referència a l'escola, i més concretament a la programació dels espais d'aprenentatge (la seqüència didàctica dels espais d'aprenentatge, els criteris compartits de planificació i avaluació), a la relació amb les famílies (el treball comú i de col·laboració), als nens i nenes (l'eliminació de tot tipus de barrera en relació amb la seva autonomia i responsabilitat) i a les qüestions organitzatives (el funcionament dels espais, l'ambientació general i el nombre de persones necessàries perquè els espais s'ofereixin més sovint). Altres exemples referits al seu propi procés d'aprenentatge tenen a veure amb la preocupació per conèixer més l'escola (alumnes i famílies), els seus principis pedagògics, el seu funcionament (planificació del procés de R/A) i el seu projecte educatiu. També es plantegen diferents propostes amb referència al projecte universitat-escola (sessió inicial informativa i planificació de la intervenció, contrastament amb els mestres sobre les característiques dels alumnes i el funcionament general de l'aula, aprofitament de la seva presència i ampliació de la seva intervenció).

4.3. La reflexió conjunta sobre la pràctica

En el transcurs de la recerca, assisteixen i participen a l'aulari de la Facultat una representació de mestres de les escoles. La metodologia establerta en aquestes sessions consisteix, en un primer moment, a plantejar les temàtiques corresponents als programes de les assignatures elaborats conjuntament. En un segon moment, els diferents grups d'estudiants procedeixen a presentar les diapositives sobre els aspectes que els han sorprès, les qüestions que els han creat dubtes i les alternatives educatives que proposen. En un tercer moment, es duu a terme un debat obert amb intercanvi d'opinions i aportacions, entre mestres i estudiants, que fomenten la reflexió sobre la pràctica educativa i que aconsegueixen la comunicació, ampliació, modificació i concreció de nous coneixements. En un darrer moment, s'hi incorporen els continguts treballats en les

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

reunions de cicle dels diferents equips docents, per compartir els coneixements adquirits i aportar propostes de canvi en la pràctica docent.

Aquestes trobades col·lectives amb els mestres en les sessions mensuals a l'aulari del campus permeten contrastar les aportacions dels estudiants, i donen lloc a una construcció compartida dels coneixements sobre l'escola i els mestres del segle XXI. Són sessions en les quals es replanteja tot des del principi i es pensa com fer més adequada l'escola als temps d'ara i com afrontar els canvis que, com a agents educatius del segle XXI, necessitem fer per actualitzar-nos i resoldre els dubtes que ens plantegen els nens i els diferents agents socials. Com aprenen els nens? Quin és el paper del mestre? Què fem amb els nens? Com ho fem? Com ensenyem? Què cal fer a l'escola? Quin sentit té l'educació escolar? Són algunes de les preguntes que professorat, estudiants i mestres es plantegen i que intenten respondre escoltant les propostes i iniciatives d'uns i altres, intercanviant experiències, deixant lloc a la imaginació i descobrint noves estratègies.

Tot això facilita al professorat la formació inicial dels estudiants perquè eleva el seu nivell de motivació i proporciona més qualitat a la tasca d'educar. Al mateix temps, permet reflexionar sobre com ha de ser el paper del professorat en la formació inicial, quins són els referents vàlids a dia d'avui, com ha de ser la nostra tasca per garantir la formació integral dels estudiants en formació, i tants altres aspectes que fan millorar els nostres coneixements i les nostres maneres de veure l'escola.

D'aquesta reflexió conjunta entre estudiants, mestres i professorat, en sorgeixen els aprenentatges que donen resposta als objectius de formació. Serveix d'exemple el resultat obtingut en finalitzar el curs acadèmic amb referència a la concepció d'escola i de mestre per a la societat del segle XXI.

«... hem après que necessitem una "escola acollidora" que atengui els nens i les nenes, els mestres i les mestres, les famílies i tots els que vulguin participar-hi, en què tothom se senti important, que confiï en la gent i que fomenti la participació activa, amb uns "mestres acollidors" capaços d'establir relacions de confiança. Una "escola participativa" que creï espais de comunicació activa per dialogar, per expressar somnis o per intercanviar propostes educatives, i que tingui comissions de treball mixtes, donant el protagonisme necessari a les famílies perquè se sentin útils i implicades, amb uns "mestres participatius" que ofereixin espais suficients a les famílies i als infants per compartir activitats, jocs, festes, projectes, trobades i moments d'aprenentatge mutu. Una "escola oberta a l'entorn" que intervingui en el que passa al seu voltant, en les associacions del barri o poble, en la biblioteca, en els clubs, en els poliesportius, en el teatre... Una escola oberta que incideixi en el canvi del món i de l'escola i que tingui "mestres de ment oberta" per rebre i per canviar, una mica atrevits i arriscats per emprendre coses noves. Una "escola que ofereixi possibilitats per aprendre", amb un estil educatiu propi, que adapti el currículum en funció dels interessos dels alumnes i que faci la seva opció metodològica en funció de l'entorn i de les persones que la componen, que sempre estigui disposada a modificar coses i a anar un pas més enllà, amb uns "mestres disposats a aprendre", implicats i amb ple convenciment de les possibilitats d'èxit dels alumnes. (Campus de Mundet, juny de 2009).

5. Resultats i discussió

La recerca té en compte diferents subjectes, moments i instruments per fer-ne el seguiment i l'avaluació. Respecte del professorat universitari, es manté un contacte directe i periòdic setmanal entre els responsables directes del projecte, i es fan reunions mensuals amb els equips de direcció i trimestrals amb els equips docents. Pel que fa als estudiants, es duu a terme semestralment el seguiment de la seva assistència i participació a les escoles, les presentacions als mestres, el diari d'aprenentatge, les tutories entre iguals i la carpeta d'aprenentatge. Pel que fa als mestres, acullen els estudiants, els donen les orientacions inicials per a la seva intervenció en els espais d'aprenentatge, i elaboren un resum significatiu amb les intervencions dels estudiants i una síntesi de les seves presentacions, que comparteixen amb els cicles. En darrer lloc, tota la comunitat educativa porta a terme dues sessions de valoració general del projecte, a través d'una jornada d'avaluació el mes de juny («L'educació, un acte conjunt»), i d'un seminari de formació i recerca el mes de juliol («Projecte universitat-escola»). La primera activitat permet posar en pràctica els aprenentatges assolits pels estudiants en una jornada col·lectiva en la qual es porten a terme diferents activitats i jocs per als nens de tres a cinc anys de les escoles participants, i posteriorment es procedeix a valorar conjuntament l'experiència duta a terme. La segona activitat consisteix en unes sessions de treball de tots els professionals implicats per valorar els avantatges, els canvis i les dificultats que suposa el desenvolupament de la recerca i les propostes de millora de cara al curs següent.

A continuació s'exposen alguns dels resultats obtinguts en els moments de seguiment, reflexió i avaluació previstos, durant els quals tots els implicats (estudiants, mestres, famílies, professorat) han compartit el sentit de la seva participació i el significat educatiu i formatiu.

5.1. Les aportacions de la recerca

Per a la comunitat universitària, estudiants i professorat en l'àmbit de la formació inicial, les aportacions més rellevants són l'acollida rebuda per les escoles i el fet de viure-les en primera persona, el «fer i sentir-se com a mestres», a través d'un tracte equitatiu i igualitari com qualsevol professional o membre del centre. L'escola és un referent per als estudiants fins i tot per fer activitats d'altres assignatures. Per altra banda, el fet que la proposta de treball per espais d'aprenentatge no estigui gaire dirigida els permet veure i aprendre com es pot ensenyar i aprendre donant als infants la possibilitat de ser els protagonistes del seu propi aprenentatge, de manera que els mestres assumeixin una tasca d'estimuladors i facilitadors de l'aprenentatge. També es poden veure i copsar problemes i situacions que es donen a l'escola i que d'una altra manera no es plantejarien, com per exemple les colònies, les joguines a l'escola i tot un seguit d'imprevistos que es donen en la vida de l'aula. Els aprenentatges adquirits pel grup d'estudiants cal valorar-los en qualitat i no en quantitat. Aprenen continguts bàsics però fonamentals i d'una manera vivencial, connectant teoria i pràctica i centrant-se en tot moment en el que és important dintre de l'activitat docent, que és l'alumne, el subjecte i el seu desenvolupament personal i d'aprenentatge. Perceben el que implica ser mestre i la responsabilitat de fer tot el possible

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

perquè l'alumnat aprengui. També veuen què és treballar en equip, la importància de relacionar teoria i pràctica, i de sentir que realment desitgen estudiar i exercir de mestres.

Quadre 1. Les aportacions de la recerca	
Formació inicial	Formació permanent
<ul style="list-style-type: none"> - Ofereix l'oportunitat de saber, de fer i de ser competent com a mestre - Permet copsar la vida de l'aula - Connecta la teoria amb la pràctica - Prioritza els continguts formatius bàsics - Posa l'alumne en el centre de l'acció docent - Enfoca el rol docent com a dinamitzador de l'aprenentatge - Assegura l'elecció professional dels estudiants 	<ul style="list-style-type: none"> - Ajuda a pensar en el projecte d'escola - Crea una xarxa de treball conjunt - Fomenta la planificació d'activitats diferents - Proporciona més ajudes educatives - Permet replantejar el que es fa a l'aula - Anima a explicar i argumentar les certeses i incerteses de la pràctica docent

En el cas de les escoles i els mestres, en l'àmbit de la formació permanent, manifesten que els ajuda a pensar en el projecte d'escola i en la metodologia que fan servir. Els permet fer xarxa i treballar conjuntament fent de nexa entre l'escola i la universitat, a compartir amb altres escoles, estudiants i professionals universitaris el treball dut a terme a l'escola. Es plantegen activitats que sense els estudiants de la universitat no es poden desenvolupar i això els permet programar i pensar l'activitat de manera diferent. Comporta, a més, un augment significatiu de les ajudes i els recursos humans, que fan possible la incorporació de noves metodologies, però també significa disposar d'una mirada que els convida a replantejar-se el que fan. Les aportacions dels estudiants es valoren molt positivament, fins al punt que causen sorpresa els comentaris fets sobre alguns aspectes del funcionament i l'organització de l'escola, i els comparen amb una avaluació diagnòstica de la inspecció educativa. Veuen una evolució en les preguntes que els estudiants plantegen al llarg del curs i en les sessions de reflexió conjunta. Per altra banda, parlar amb els estudiants és per a les mestres un repte i els agrada molt. Entenen que és una oportunitat per explicar i justificar el que fan i per veure fins a quin punt ho tenen clar o no, quines certeses i incerteses els provoca la seva pràctica docent.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

5.2. Els reajustaments de la recerca

Tal com és propi de qualsevol recerca que implica canvis en la pràctica docent, aquesta no està exempta de dificultats i reajustaments. Pel que fa a la formació inicial, estudiants i professorat han de reajustar algunes de les sessions de tutories perquè no coincideix la planificació prevista amb l'assistència de tots els estudiants. També s'han de modificar algunes sessions de classe perquè hi hagi la possibilitat que els mateixos estudiants facin l'acollida inicial a les escoles i la presentació de l'organització dels espais d'aprenentatge a altres companys. Sorgeix en ocasions la necessitat de millorar les planificacions dels espais d'aprenentatge per part dels mestres i oferir orientacions educatives més àmplies als estudiants. Es duen a terme sessions informatives a la comunitat educativa i es van incorporant a la recerca diferents agents educatius: inspecció educativa, consorci d'educació, tècnica d'educació del districte. Es veu també necessari dedicar més temps per compartir moments de reflexió conjunta i d'avenç metodològic.

Les escoles i els mestres, pel que fa a la formació permanent, han de traslladar l'organització dels espais d'aprenentatge al matí per coincidir amb la franja horària de les assignatures i la disponibilitat dels estudiants. Al principi els sembla una mica complicat, però després dels primers dies d'organització i veient que tot funciona, tothom es relaxa i senten que l'ajuda dels estudiants els és positiva, perquè poden dedicar atenció a altres aspectes i situacions que tenen lloc a l'aula. La manca de temps és un problema, en el sentit que els agradaria poder atendre els estudiants abans de la seva intervenció en els espais, per acollir-los i després per resoldre els dubtes que els presenten. De totes maneres, es valora l'acollida inicial però es relativitza la resolució dels dubtes que plantegen perquè disposen de les sessions conjuntes de classe per fer-ho. El temps també és un factor important en les possibilitats de compartir amb els companys i companyes de cicle les aportacions de cadascú, i poder crear i recrear millor les propostes. Finalment, s'incorporen altres persones de l'escola en el projecte (tècnica d'educació infantil i professionals especialistes). La seva intervenció inicialment no es preveia, però acaba sent molt gratificant per al seu reconeixement professional i personal.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

Quadre 2. Els reajustaments de la recerca	
Formació inicial	Formació permanent
<ul style="list-style-type: none"> - La planificació de les sessions de classe (assistència a classe, docència i tutories) - L'acompanyament entre els mateixos estudiants del grup - La planificació dels espais d'aprenentatge de les escoles - La informació a la comunitat universitària - Els espais i temps per a la reflexió 	<ul style="list-style-type: none"> - La coincidència de les franges horàries disponibles - El temps d'acollida i atenció als estudiants - Els espais i el temps per a la reflexió interna - La incorporació d'altres professionals i agents educatius

5.3. Les propostes de millora de la recerca

Per finalitzar, cal comentar algunes propostes concretes de millora en l'aplicació d'estratègies de pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres. Entre els aspectes que cal millorar i que esdevenen propostes per a cursos propers, es recullen els més significatius.

- La primera proposta és mantenir la relació de l'alumnat de primer de carrera amb l'escola, obrint la possibilitat de col·laborar en el seu període de pràcticum i durant tot el seu recorregut acadèmic i de formació, mantenint una relació i una comunicació directa amb els responsables de la comissió de pràctiques per coordinar les accions formatives.
- La segona es refereix al moment d'acollida dels estudiants i a la sessió informativa del funcionament i organització de l'escola, prèvia a la seva intervenció, per presentar els espais d'aprenentatge, explicar què s'espera d'ells i parlar dels moments d'intercanvi i comunicació que s'han d'establir.
- La tercera té a veure amb l'ampliació del nombre de sessions a les escoles per part dels estudiants, per poder intervenir de manera més continuada i aprofundir els aprenentatges a través de la seva participació en un nombre més gran d'activitats, dintre i fora de l'escola, per als quals es necessiti la seva ajuda i suport.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

Quadre 3. Les propostes de millora de la recerca

Formació inicial i permanent dels mestres

- Mantenir la relació de l'alumnat de primer de carrera amb l'escola
- Millorar l'acollida dels estudiants i la sessió informativa sobre el funcionament i l'organització de l'escola
- Ampliar el nombre de sessions a les escoles
- Ajustar els horaris (universitat i escola)
- Implicar-hi els equips docents
- Difondre els resultats de la recerca
- Establir una xarxa educativa d'innovació metodològica

- La quarta és resoldre el tema d'horaris i dies que els estudiants van als centres, ajustant-se a l'horari escolar i fent les gestions pertinents amb el deganat per assegurar que els itineraris curriculars i les franges horàries s'acomodin a les possibilitats de les escoles, al mateix temps que es faciliti la mobilitat dels estudiants.

- La cinquena és que els mestres vinguin a la Universitat acompanyats d'un altre col·lega de la mateixa escola, per afavorir la implicació dels equips docents i garantir la riquesa i amplitud de mirades respecte de l'acció educativa i pràctica docent que es porta a terme.

- La sisena fa referència a la difusió de la recerca a través de publicacions, participació en jornades, tríptics informatius per a les famílies, articles en revistes educatives i vídeos de bones pràctiques, entre altres propostes i iniciatives, amb la confiança d'animar altres universitats, escoles i professionals i d'obtenir el reconeixement social i educatiu que es mereix un projecte d'aquestes característiques.

- La setena va dirigida a ampliar el nivell de coneixement de la recerca i de les innovacions metodològiques de les escoles, entre les escoles i de les escoles a la universitat, establint una xarxa educativa, proveint els espais de coordinació i les trobades conjuntes, mestres i professorat, per facilitar l'intercanvi de les pràctiques docents, el contrast entre diferents concepcions i principis pedagògics del procés d'ensenyament i aprenentatge, i l'establiment de nous plantejaments metodològics.

En definitiva, significa reajustar les propostes curriculars d'ambdós col·lectius, escola i universitat, per donar resposta als interessos i necessitats de l'alumnat, i posar al seu abast la creació d'entorns educatius i formatius diversos, amb els recursos i materials suficients, per encaminar-los cap a un aprenentatge autònom que respongui a les seves inquietuds i capacitats.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

6. Elements rellevants

La recerca ha estat molt gratificant per a tothom. Són molts els beneficis que aporta, des de la motivació, implicació i responsabilitat dels estudiants, la seva participació activa en l'adquisició d'aprenentatges, l'evolució del pensament reflexiu i del sentit crític davant les situacions de l'escola, la presa de consciència de la realitat professional, la participació en les escoles fora de l'horari acadèmic i com a voluntariat, fins a l'ajuda proporcionada a mestres i infants. Als professionals els proporciona vincles de col·laboració en diferents processos formatius, inicial i permanent, que els permeten qüestionar la pràctica, revisar la planificació dels entorns i espais d'aprenentatge, informar la comunitat educativa i fer difusió a altres centres i àmbits educatius. Entre tots es propicien moments de reflexió per als estudiants a partir de la pràctica, de l'observació i del modelatge, per aconseguir uns objectius formatius determinats: comprovar que l'elecció professional que han fet és la correcta, enfocar i motivar l'aprenentatge en allò que volen ser i posar en pràctica la teoria que es dona a la universitat. Dóna l'oportunitat de posar en pràctica els coneixements teòrics adquirits pels estudiants en el seu procés de formació, relacionant la teoria acadèmica amb la pràctica professional. Apropa els estudiants al món laboral i els fa intervenir en una realitat educativa en la qual podran exercir professionalment com a educadors i docents. Facilita la participació dels centres educatius en la formació universitària, responant d'aquesta manera a la necessitat de promoure la innovació docent a través del treball col·laboratiu entre diferents agents i de la creació d'una xarxa educativa. Tothom se sent còmode i recolzat, i això crea un clima especial de treball en equip i de col·laboració.

També apareixen certes preocupacions relacionades amb la continuïtat de la recerca i innovació metodològica. Les escoles consoliden i amplien la proposta educativa als infants a través d'espais d'aprenentatge, animen altres centres i col·legues fent-los extensiva aquesta proposta, i alhora mantenen el compromís en l'oferta formativa als estudiants universitaris, però els inquieta la recerca d'espais comuns de coordinació, la provisió d'ajudes, el reconeixement institucional de la recerca i la seva difusió. Des de la Universitat, la implantació dels nous graus, amb l'organització acadèmica i docent corresponent, provoca incertesa respecte de la planificació de les noves assignatures, la distribució de les franges horàries i la seva coincidència amb l'horari escolar, la disponibilitat i el suport per a la mobilitat dels estudiants, el nombre de grups i estudiants, i la necessitat d'ampliar l'equip de professorat del departament, i d'altres, pel que fa a la recerca.

Davant d'aquesta realitat, cal analitzar el desenvolupament i els resultats de la recerca i reflexionar detingudament sobre les implicacions que comporta per poder emprendre de manera realista nous reptes, noves il·lusions i nous propòsits per a la millora educativa i formativa dels docents.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

6.1. Implicacions de la recerca en la formació inicial i permanent

Les implicacions de la recerca en la formació inicial i permanent adopten la forma d'una pràctica real i reflexiva. Basar la formació en l'anàlisi de situacions educatives comunes i problemàtiques permet dirigir l'aprenentatge d'estudiants i mestres als aspectes essencials de l'exercici docent. La reflexió sobre l'acció resulta un recurs d'autoformació, d'evolució de les competències i dels coneixements professionals, i arriba a provocar processos de reflexió «en» l'acció. Una formació orientada cap a la pràctica reflexiva multiplica les ocasions perquè estudiants i mestres a les aules estructurin esquemes generals de reflexió, d'explicitació, de conscienciació i de regulació. Ara bé, un currículum d'aquestes característiques exigeix preveure temps i espai per aplicar procediments d'observació i d'anàlisi, que permetin l'aprenentatge pràctic de la reflexió professional i la resolució de problemes. Al mateix temps, també exigeix renunciar a sobrecarregar el currículum acadèmic i formatiu de coneixements disciplinaris i metodològics, per donar pas a la irrupció espontània de temes transversals (la por, la mort, la confiança, la solitud, el respecte, l'autoritat, la disciplina, per exemple) que responen a les prioritats de les persones en formació i a la seva evolució. La implementació d'estratègies de pràctica reflexiva en la formació, dintre d'una lògica d'ensenyament en la qual preval la transmissió de coneixements construïts, té poca influència en el procés formatiu d'estudiants i mestres, encara que, des de la nostra concepció formativa, «és millor això que res». Propiciar moments d'anàlisi col·lectiva de la pràctica com a iniciació a la pràctica reflexiva permet definir la pròpia identitat professional (el mestre o la mestra que vull ser) i obrir processos de canvi en l'exercici docent (l'escola que vull tenir).

Així doncs, les implicacions de la recerca en la formació inicial i permanent tenen a veure amb la metodologia i l'objectiu formatiu. Quant a la metodologia, pretén articular teoria i pràctica, descobrint els esquemes d'acció de cadascun d'aquests àmbits, fent de la reflexió una rutina, aplicant la pràctica reflexiva en activitats diverses, concedint temps per analitzar i tractant dimensions ètiques de la pràctica docent. Quant a l'objectiu, participa en la direcció cap a una autonomia i una responsabilitat professional més grans. Ambdues justifiquen per què el desenvolupament dels programes de formació dels docents ha de ser objecte de col·laboracions estretes i equitatives amb el sistema educatiu.

6.2. Implicacions de la recerca per als formadors

Entre les implicacions per als formadors sorgeix necessàriament la d'un canvi en la concepció de la formació inicial i permanent, no com una transmissió de continguts, sinó de construcció d'experiències formadores, mitjançant la creació i el foment de situacions d'aprenentatge que contribueixin a la formació de les competències o del «saber fer», en el sentit de «saber fer allí» de Perrenoud (2004, pàg. 83). Això exigeix pensar diferents dispositius didàctics com els portats a terme en la recerca (intervenció en les escoles, trobades amb l'equip de mestres, per exemple), creant ocasions de reflexió i desenvolupant un acord de col·laboració amb el conjunt del sistema educatiu. Però a més requereix comptar amb els «coneixements» d'estudiants i mestres, donar-los legitimitat i

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres*.

visibilitat i, alhora, supeditar l'anàlisi de la pràctica al que ambdós col·lectius decideixin. Partir de les preguntes i de les pràctiques dels estudiants en formació i dels mestres en actiu exigeix desenvolupar un currículum obert i flexible en el qual cal improvisar de vegades, treballar intensament durant i entre les sessions formatives, o admetre certa imprevisibilitat en l'adquisició de coneixements, per arribar a construir una formació a mida. Implica per al formador i la formadora conduir estudiants i mestres a la seva zona de desenvolupament pròxim, a trobar una desestabilització que posi en moviment els seus coneixements, i ajudar-los a construir competències. En definitiva, desenvolupar una formació orientada a la pràctica reflexiva i a la seva pròpia professionalització. Reprement les paraules de l'escriptor Màrius Serra³ (2007):

«Els millors mestres són els que t'obren portes, no els que et resolen la vida». (2007, pàg. 135)

6.3. Implicacions de la recerca per als estudiants

La participació dels estudiants en una recerca d'aquestes característiques els obliga a abandonar el seu rol tipificat d'alumne per convertir-se en actors de la seva formació i acceptar noves maneres d'aprendre que comporten més responsabilitat, incertesa, risc, reflexió i complexitat. Una part dels estudiants es resisteix a aquesta reflexió que els exigeix més implicació personal i prefereix absorbir i reproduir els coneixements, fer el que se'ls exigeix sense plantejar-se gaires preguntes. Inicialment tendeixen a buscar maneres d'actuar més conegudes perquè són les més habituals en la seva trajectòria acadèmica, en lloc de les més formadores. Però a poc a poc, a través de l'anàlisi de la pràctica de les situacions educatives observades i viscudes a les escoles, són capaços de construir els recursos teòrics i metodològics que necessiten per resoldre el problema que els preocupa o inquieta, i augmentar el seu nivell de motivació. A més, l'interès de l'anàlisi de la pràctica en grup els ofereix la possibilitat que cadascú pugui interrogar l'altre, suggerir pistes i matisar les interpretacions. Això esdevé un exemple del treball en equip i dona lloc a un treball sobre un mateix, amb l'adopció d'una postura d'autoobservació i d'autoanàlisi que facilita una relació reflexiva amb el que fan. La incorporació d'estratègies de pràctica reflexiva en la formació inicial permet als estudiants adquirir una actitud reflexiva i implicar-s'hi críticament, fet que els condueix a admetre la complexitat de les situacions educatives i a intentar resoldre-les sabent que les condicions de la pràctica no són sempre les millors, però amb la serenitat suficient per comprendre que els processos educatius no es resolen sota el «tot o res», que tenen matisos i que, en la majoria d'ocasions, la solució cal començar a buscar-la en un mateix.

³ Marius Serra, pare, escriptor i autor del llibre *Quiet*, publicat el 2008 i dedicat al seu fill Lluïa, que va deixar de ser amb nosaltres el 24 de juliol de 2009. Aportació realitzada en el llibre de Cristina Masanés *Estimat mestre*. Badalona: Llaurel Llibres, SL, 2007, pàg. 135.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

6.4. Implicacions de la recerca per als Mestres

Finalment, les implicacions amb referència als mestres tenen a veure sobretot amb l'interès que la formació prepari realment els docents per plantar cara a la complexitat de l'escola actual, articulant teoria i pràctica, i que valori els seus coneixements fruit de l'experiència i de l'acció. Una formació que es desenvolupi sobre el terreny, és a dir, en contacte amb els alumnes, les seves famílies i els mestres. Una formació que ajudi a construir les seves pròpies propostes, en funció de les característiques dels infants, de l'entorn, dels col·laboradors i especialistes, dels recursos i de les limitacions propis del centre i dels possibles obstacles. Les persones que escullen participar en aquesta recerca lliurement i amb coneixement de causa són professionals que tenen la voluntat d'afrontar una manera de dubtar i de cercar que els duu a preguntar-se sobre la pràctica. I que accepten compartir conjuntament amb els estudiants l'anàlisi de la seva pràctica, perquè entenen que cada vegada hi ha més qüestions difícils de superar en solitari, i també perquè estan disposades a afrontar les seves contradiccions. Escoltar preguntes d'estudiants que mai no es formulen i que trenquen certes rutines docents inicia una reflexió que no es desencadena de manera espontània. Els mestres aprenen sobretot de la mirada i de les preguntes que els plantegen, més que dels mètodes i les tècniques que se'ls ofereixen en qualsevol curs de formació. A més, aprenen dels altres mestres i de la seva experiència, de seguir les seves intuïcions i de recuperar el que sembla que «funciona». En aquest sentit, la recerca contribueix a la construcció i a la difusió d'una cultura reflexiva a les escoles.

Aquesta recerca ens permet a tots els participants compartir la inquietud comuna d'indagar permanentment les possibilitats humanes i la intenció de donar un sentit humà a la professió docent. Això ens identifica com a mestres en qualsevol lloc del món. La recerca representa, segons la nostra manera de veure-ho, aquesta inquietud, aquesta idea d'aprofundir en les potencialitats i possibilitats de l'ésser humà. Suposa desenvolupar el sentit d'educar, que es contraposa al sentit d'ensenyar. Suposa desenvolupar el sentit de formar, que es contraposa al sentit d'instruir. I això es pot fer vivenciant i experimentant l'escola, i portant a terme una formació docent de qualitat, en la qual tots i totes aprenem i en sortim enfortits per afrontar els nous reptes que ens planteja la pràctica professional.

Piqué Simón, Begoña. *Implementació d'estratègies per a la pràctica reflexiva en la formació inicial i permanent dels mestres.*

<Referències bibliogràfiques>

Gardner (1995). *Intel·ligències múltiples*. Barcelona: Paidós.

Lewin, K. (1946). «Action research and minority problems». *Journal of Social Issues*, 2, 34-46.

Masanés, C. (2007). *Estimat Mestre*. Badalona: Ara Llibres, 135.

Meirieu, P. (1996). *Frankenstein pedagogue*. París: ESF éditeur, 78.

Perrenoud, P. (2004). *Desenvolupar la pràctica reflexiva en l'ofici d'ensenyar: professionalització i raó pedagògica*. Barcelona: Graó, 83.

Schön, D. (1987). *Educating the Reflective Practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.

<Bibliografia recomanada>

Giroux, Henry. (1990). *Los profesores como intelectuales. Hacia una pedagogía crítica del aprendizaje*. Barcelona: Ediciones Paidós.

Goleman, D. (1997). *Inteligencia emocional*. Barcelona: Kairos.

Meirieu, P. (1997). *Aprender sí. Pero ¿cómo?*. Barcelona: Ediciones Octaedro.

Piqué, B; Comas, A; Lorenzo, N. (2010). *Estratègies de pràctica reflexiva en la formació inicial de mestres d'educació infantil*. Barcelona: Editorial Graó.

Rancière, J. (2002). *El maestro ignorante*. Barcelona: Editorial Laertes.

Copyright © 2011. Aquesta obra està subjecta a una llicència de Creative Commons mitjançant la qual qualsevol explotació de l'obra haurà de reconèixer els autors de la mateixa, citats a la referència recomanada que apareix a l'inici del document.

